

VARGA RÓBERT

Szétforgácsolva, avagy a személyiség küzdelme a túlélésért a harmadik évezred küszöbén*

„Diadalmas kiáltás szakadt fel belőle:
Elvégeztetett!

És ez oly módon hangzott, mintha azt mondta volna: most vette kezdetét
minden.”¹

Több mint harminc éve, hogy megérkeztem, azóta aktív szereplője vagyok ennek a véget nem érő földi szindarabnak. Abban az évben végleg legördült a pohár a pultról és Jack nem ment tovább az ÚTON². Floridában – ahol nemrégiben zajlott minden idők legnagyobb politikai számháborúja – az amerikai elefánttemetőben érte a halál, ahová leginkább meghalni járnak a boldog öregkort és békés elmúlást vágyó kispolgárság átlagemberei.

Mennyire vártuk, hogy a szabadság angyala közvetlen közelünkben lejtse tancát és, hogy békésen kezdje meg egy merőben más, változatos összetételű intellektuális szellemi közeg a munkáját. Kíméletlen verseny vette kezdetét, nagy rohanás, mely leginkább a XIX. -század sietős óráihoz hasonlítható, ahol lovak és szekerek robogtak az utolsó szabad földterületek meghódítására az Újvilágban. Szabadokká váltunk, azonban magunkra maradtunk, és a küzdelemben eleve nem egyenlő esélyekkel indultunk.

Itt, a Vasfüggöny másik oldalán átalakult az emberek erkölcsi és morális értékrendszere. Vagy mindez csak nézőpont kérdése? Ellentétes éppen úgy, mint a bogárhátú Volkswagen amerikai hirdetése 1959-ből, a „Gondolkozz kicsiben!” („Think Small!”) szlogennel, amely a mértéktartásra szólít fel a fogyasztásközpontú világban.

A szabadság nem ellensúlyozta a szegénységet, közömbös maradt a társadalmi igazságossággal szemben. Kamaszkorú demokráciánk lassan kijózanodott álmából és mire körülnézett volna már csak levegő után kapkod és nyeli a felkavart port. Atomjaira hullott a magyar társadalom, csekély a szolidaritás. S közben a metronóm kíméletlen ritmust diktál és meghatározza tánclépéseink és lélegzetvételünk tempóját.

Egyre gyorsul és nagyon úgy tűnik, hogy nem igazán akar megállni. Éppen úgy mint a bolygónkat behálózó szerelvény, aminek dicsőséges útját táblázatok, diagrammok, nyilatkozatok sokasága dicséri, miközben az aktuális helyszín –

---

* Hozzászólás Agárdi Péternek a múlt számban megjelent A kultúra esélyei az ezredfordulón című cikkéhez.

¹ Nikosz Kazantzakis: Krisztus utolsó megkísértése.

² Jack Kerouac: Úton. Európa Könyvkiadó, Bp., 1983.

Seattle, Prága, Nizza, Davos – pillanatok alatt csatatérré változik. Nem az a kérdés, hogy szeretjük-e vagy utáljuk a liberalizmust és a globális világot. Ez a vonat akkor is száguld, ha lekötözve foglalunk helyet a sínek között – legfeljebb kettévág. Azonban az egyenlőtlenség fennmarad és az emberiség kétharmada kimarad a játszából. A nagy probléma az, hogy még nem született megfelelő válasz a globális tőke logikájára, ami ellensúlyozná ezt az eddig ismeretlen mértékű hódítást, amely egyszerre fog össze és aprít fel.

Igen felkészült, intelligens jelenség, amely gyorsan reagál az aktuális helyzetekre, amely mögött a tudományos és technikai forradalom kínálta lehetőségek elemei sorakoznak önálló hadtestként. Módszeres agymosás „táplálékai” vagyunk, amelynek lényege, hogy a technika segítségével legitimálják a globális tőke céljait. Ezáltal a fogyasztói és társadalmi szükségletek minden korábbinál eredményesebb manipulációja valósul meg.

Lényege és célja: a fogyasztásra és versengésre, az egyéni kiemelkedésre való ösztönzés. Láthatatlan, de olajozottan működő csavarnak lenni a gépezetben, leszokni az álmokról (vagy felszólításra álmodni), majd a véleménynyilvánításról is, jó pénzt keresni, gyermeket nemzeni (most éppen hármat), beengedni a világot az otthonunkba a technika segítségével.

A rábeszélés korszakában élünk. A mindennapok csataterein az egymásnak ütköző pengék helyett csak a tekintet villog, és a mindent behálózó kameraszem. A Nagy Testvér immár visszavonhatatlanul velünk van, az életünk része. Rendkívüli küzdelem folyik figyelmünkért, mert mindegyikünk egy a nézettségi mutatóban.

A „prágai tavasz” ezúttal karácsonykor érkezett. A cseh emberek demokráciáért való kiállása ráébresztheti a régiót arra, hogy a helyzet tarthatatlan. Mi azokat látjuk, akik a színpadon állnak a nyilvánosságban. „Hihetetlenül vétkesek abban, ami itt ma történik, nem töltik be azt a szerepet, amit be kellene tölteniük egy társadalomban. Mert félnek, mert sunnyognak, megalkusznak, kialkuszak, szóval gyávák egy kis balhéhoz.”³

A történelem egyik legszélesebb koalíciója kezd kirajzolódni és ennek a szórványszerű képződménynek egy közös nevezője van: a globalizáció kritikája.

Ebben a szövetségben egymásra találtak az anarchisták, a szélsőbaloldali csoportok, a szakszervezetek és a környezetvédők, a nőszervezetek és az ifjúsági szubkultúrák, a génebérszet és a halálbüntetés ellenzői, a harmadik világ fejlesztéséért harcolók és az Egyesült Államok bírálói. A megoldást mindenki másként képzelel el. Nincs egységes hang, sőt stratégia sem. Azonban úgy tűnik, hogy nem ez a harc lesz a végső.

Az újkori zsoldosok az Interneten szervezkednek, ugyanazt a globális médiát használják céljaik elérése érdekében, ami ellen a másik oldalon harcolnak. Állapot felvenni és kivonulni, ugyanúgy, mint 1968-ban, de micsoda különbség!!

Akkor a hierarchikusan tagolt tekintélyelvű társadalmat egy, az egyenrangú és független egyének párbeszéde által szervezett – intézménymentes – társadalommal szeretnék volna felváltani.

---

³ Tihanyi Péter: Gyávák a balhéhoz – Interjú: Moldova György író az értelmiségiekről =Hetek 2000.07.29.

Szabadságuk kiteljesedéséhez, a társadalom demokratizálásához tulajdonképpen nem is a világot kell megváltoztatni, hanem mindenekelőtt magunkat, gondolkodásunkat, a hétköznapijainkat – hirdették. E gondolat tekinthető 1968 májusa legfontosabb, máig ható és továbbra is érvényes szellemi örökségének. Ha az „intézménymentes társadalom” utópia is volt, a szolidáris, az emberi méltóságot – akár a (kapitalista) gazdasági racionalitás kárára is – tiszteletben tartó eszméje semmiképpen nem volt az.

Szellemi vérátömlesztésnek tekinthető a múltban való merengés, kapaszkodók keresése. Akad-e a létezésnek egy kitüntetett helye, melyet otthonnak nevezhetünk. A lassan kibontakozó folyamatban, amely során a tér helyett az idő felé fordult az ember érdeklődése, a rabszolga a szabadságra vágyakozott, a polgár az uralkodói körbe. A modern kor embere viszont arról ábrándozik, hogy mi lett volna ha másik időbe születik.

„Az ember még mindig otthonra lelhet »odafönt«, a művészet, a vallás és a filozófia magas régióiban. Amikor embert írok, Európa lakóira gondolok, ugyanis ez a »harmadik otthon« – ha szabad így neveznem – elsősorban európai ember lakhelye.”⁴

Semmi sem számít izléstelennek, minden méltó az értelmezésre. Jelentést tulajdonítani az örömnak, a szenvedésnek. A kor embere vámpírként éli meg mindennapjait, szüntelenül magába szívja és feldolgozza azt a szellemi táplálékot, mely vagy a múltban, vagy a jelenben készült, de mindenképpen egy idegen világban. A világhódító individuum elszakadva minden hagyománytól a saját maga alkotta univerzum középpontjában építi bábeli világát. Létjogosultsága azon nyugszik, ahogy beszél, ahogy megnyilvánul, sajátos értelmezések, pillanatnyi döntések sokszínűsége. Önmaga képére formázza az információkat, interpretációit, melyre billogként nyomja rá képmását. Ezek az egyedülálló világok összességében táplálja mindenevő kultúránkat és egyben garantálja túlélését. A végtelen lehetőségek szép ígérete és a végtelen elszegényedés intelme egyaránt a modern kor valósága.

A pillanat művészei, szabad improvizációk sorozatán keresztül folytonos rögtönzésre vannak ítélve. Nincs oktató, rendező, aki útba igazítja a szereplőt. A színész csak önmagára számíthat. Az ember cél nélkül játszik egy vég nélküli orgiában, ahol csak a partnerek cserélődnek. Ez a szétfacsart lelki világ folyton keresi a kiutat, a megoldásokat, a túlélés lehetőségét. Magányos és idegőrlő harc, és ebben az örült gépezetben mindenki örülteként viselkedik és ez a normális állapot. Van-e még lehetőség kivonulni, vagy már minden hely foglalt? Kikerülni belőle lehetetlen, akár örült vagy, akár normális...

Ismerős helyzet, ugye? Ez a híres 22-es paragrafus csapdája.

Vajon bele kell törődni a valóság egyetlen értelmezésébe? Fernando Pessoa portugál költő tudathasadásos elméjében megsokszorozta önmagát, hogy megtudja, ki is ő valójában. Tisztelem. Ő nem a világot akarta megváltoztatni, hanem saját „kertjében” kezdte meg a munkát.

---

⁴ Heller Ágnes: Életképes-e a modernitás? 22.p.

Két öregúr beszélget a tűz körül, utolsó mohikánokként próbálják humanizálni a tőkét⁵. Ígérik, hogy amíg egészséggel bírják, kinyitják a szájukat, azonban idejük korlátozott. Felbecsülhetetlen örökség birtokosai ők ... csak legyen kire rábízniuk ezt az édes terhet.

Szintén az „örökösöket” keresték októberben a Múcsarnokban megtartott konferencián, ahol Joseph Beuys a német képzőművész, akcionista – és ahogyan magát nevezte: forradalmár – életművéről beszéltek.

Az érdektelenség tárgyalásakor egy délafrikai nő felállt és azt mondta, hogy sejti, hogy mi a helyzet ma Magyarországon. „A törvények megváltoztak ugyan, a lényeg azonban maradt a régi: egy szűk réteg uralma a többség felett... félig véghezvitt forradalom, és az emberekbe beleragadt az elégedetlenség. Miután megdőlt a gyűlölt rezsim, eltűnt a közösségi összetartó erő.”⁶

Nincs már összetartás, az embereknek fogalmuk sincs, hogy igazából mi a bajuk. Ez az a probléma, amelyet ki kell bontakoztatni.

„Az ember egyszerre szobor és szobrász, aki szabad öntevékenységgel formálja át magát és a világot.”⁷ Felelősség, melyet a kultúra folyamatos létezése, olykor ellentmondásos jelenségei iránt érzett. Beuys szerint a művészetnek inspiráló szerepet kellene játszania abban a folyamatban, amelyben a társadalmi és politikai kapcsolatoknak a brutalitástól, agressziótól, rutintól, egoizmustól való megszabadulásra szólítanak fel.

A modern Európa sámánja és tanítója ösztönözni és provokálni akarta az embereket.

A jól ismert kalapos férfi 1986-ban végleg elment... a problémák viszont aktuálisak maradtak, még ha a megoldásuk le is került a napirendről.

Mindannyian továbbadók vagyunk, menedékházak, amelyekbe betérnek, majd továbbállnak a szellemek. Nyomokat hagyni az ÚTON, régóta ez lenne a dolgunk.

Kissé elfáradtam, agyaram kopnak bár még trombitálni tudok... és persze ÜVÖLTENI!!!

A játék nem játszható egyedül, remélem van, aki hallja... vagy ez is csupán önámítás? Gyanakszom. Lassan mindenre és mindenkire. Energiám jelentős részét emészti fel, hogy óvok, szűrök, tiltok, helyre teszek, magyarázok. Szelektív gyűjtögetés abból, ami még megmaradt és hasznosítható.

Túlélési stratégia, amelyből erőt merítek, úgy mint az a gdanski lány, a Lelewelel utca 13-as számú házából (Günter Grass szülőháza): „erőt ad és más dimenzióba helyezi a hétköznapi problémákat, hogy tudom: már itt volt megszületésem előtt és itt marad akkor is, ha már nem leszek”⁸

Tetszik nekem Kerouac munkamódszere. Hosszú, megszakítatlan emlékezés-folyamnak gondolta el prózáját, s hogy ezt a megszakítatlanságot segítse, írógépébe végtelen papírt fűzött és arra írt...

Volt miről.

---

⁵ Civilizáljátok a kapitalizmust! Günter Grass Nobel díjas író és Pierre Bourdieu szociológus televíziós beszélgetése. =Népszabadság 2000. 01. 08.

⁶ Bihari János: Hol vannak az egyetemisták? =Népszabadság 2000.11.18.

⁷ Matthias Bunge: Joseph Beuys, Plasztikai gondolkodás. =Balkon 2000/12

⁸ Tálás Péter: Lengyelországi utinapló. =Európai Utas 2000/4. 31.p.

Felhasznált irodalom

Baán László (szerk): Magyarország kultúrája az ezredfordulón. Műhelytanulmányok. Média+Print, Budapest, 1997.

Boros János: A demokrácia filozófiája. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000.

Dumont, Louis: Tanulmányok az individualizmusról. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1998.

Galló Béla: A túlélés tudománya. Helikon Kiadó, Budapest, 2000.

Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Szilágyi Ákos: A kérdéses civilizáció. Helikon-Korridor, Budapest, 2000.

Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László (szerk.): És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén. Helikon Korridor, Budapest, 1997.

Heller Ágnes: Életképes-e a modernitás? Latin Betűk, Debrecen, 1997.

Lasch, Christopher: Az önimádat társadalma. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996.

Marx, Karl: Gazdasági filozófiai kéziratok 1848-ból. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1970-

Soros György: A globális kapitalizmus válsága. Scolar Kiadó, Budapest, 1999.

Toscani, Oliviero: Reklám, te mosolygó hullá. Park Kiadó, Budapest, 999.

